

ABD’NİN DOLARDAN KAYNAKLANAN POLİTİK VE EKONOMİK GÜCÜ SÜRDÜRÜLEBİLİR Mİ?

IS THE USA POLITICAL AND ECONOMIC STRENGTH ARISING FROM DOLLARS SUSTAINABLE?

Prof. Dr. Zehra Vildan SERİN

Hasan Kalyoncu Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi,
Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü, zvildan.serin@hku.edu.tr, Gaziantep/TÜRKİYE.

Oya ÖZTÜRK

Hasan Kalyoncu Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi,
Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü Doktora Öğrencisi, oya.ozturk.2018@gmail.com,
Gaziantep/TÜRKİYE.

İlhan KANUŞAĞI

Hasan Kalyoncu Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi,
Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü Doktora Öğrencisi, kanusagiilhan@gmail.com,
Gaziantep/TÜRKİYE.

Arş. Gör. Can ÖZCAN

Hasan Kalyoncu Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi,
Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü Arş. Gör ve Doktora Öğrencisi, can.ozcan@hku.edu.tr,
Gaziantep/TÜRKİYE.

ÖZET

Tarih boyunca uluslararası finans sisteminin kurallarını belirleyenler aynı zamanda ekonomik ve politik gücün de sahibi olmuşlardır. Ancak dünyada finansal istikrar ve istikrarsızlık arasında sürekli değişiklikler görülmektedir. Altın standardı ile yakalanan finansal istikrar dönemleri I. ve II. Dünya Savaşları ile yerini yeniden istikrarsızlığa bırakmıştır. Bu istikrarsızlık 1944 yılında imzalanan Bretton Woods Anlaşmasına kadar devam etmiştir. Bretton Woods sistemi ile yakalanan istikrar sistemin yıkılmasıyla yerini tekrar istikrarsızlıklara bırakmıştır. Sonuç olarak, sistemin çöküşü ile dünyadaki ekonomik ve finansal sorunları alevlendiren bir dizi belirsizlik ortaya çıkmıştır. 20. yy’ın başından itibaren ABD dünya ekonomisinde baskın bir ekonomik ve politik oyuncu olarak ortaya çıkmıştır. Özellikle II. Dünya Savaşı sonrası ABD, Bretton Woods Anlaşması ile uluslararası para sisteminin kurallarını belirleyerek; üretim, güvenlik ve finansal yapılarda hâkim bir güç haline gelmiştir. Doğal olarak bu yeni yapılanma ABD’nin çıkarları doğrultusunda şekillenmiştir ve şekillenmeye devam etmektedir. ABD kendi çıkarlarının olduğu alanlarda dünya ekonomisini liberalleştirirken faydalarının daha az belirgin olduğu alanlarda korumacılığa yönelmiştir. Bunlar hegemonun ayrıcalıklarıdır. Bretton Woods Anlaşması ile birlikte dolar hegemonyasının oluşumu ve mevcut finansal sistem içerisindeki konumu irdelenerek dolara alternatifler üretmek amaçlanmaktadır. Bunun yanı sıra finansal sistemde yaşanan belirsizliklerin neden olduğu finansal karmaşanın ortadan kaldırılması için yeni nesil bir finansal sistem nasıl oluşturulabilir? sorusuna cevap aranmaktadır. Yeni finansal sistemin oluşturulabilmesi doğrultusunda; bu çalışmada küresel finansal sistemin dinamiklerini önemli ölçüde aydınlatacak temel sorular cevaplanmaya çalışılacaktır. İlk olarak dolar hegemonyasının nasıl oluştuğu ve ne gibi yaptırımlarının olduğu incelenecektir. İkinci olarak uluslararası finansal sistemde gücün nasıl dağıtıldığı ve kullanıldığı sorgulanmaktadır. Üçüncü olarak farklı ulusal para birimleri arasındaki ilişkinin nasıl oluştuğu ve hangi faktörler tarafından belirlendiği açıklanmaya çalışılacaktır. Son olarak dolara alternatif para birimleri ile daha esnek ve daha istikrarlı bir sistemin nasıl kurulabileceği üzerinde durulacaktır.

Anahtar kelimeler: ABD, ABD Hegemonyası, uluslararası rezerv para birimi, dolar, uluslararası finans sistemi.

ABSTRACT

Throughout history, those who set the rules of the international financial system have also been the owners of economic and political power. However, there are constant changes between financial stability and instability in the world. The periods of financial stability achieved with the gold standard were replaced by instability once again with the I. and II. world wars. These instabilities continued until the Bretton Woods agreement signed in 1944. The stability achieved by the Bretton Woods system was replaced by instability once the system collapsed. As a result, a series of uncertainties arose that fueled the economic and financial problems of the world with the collapse of the system. Since the beginning of the 20th century, the USA has emerged as a dominant economic and political player in the world economy. The United States of America, in particular by determining the rules of the international monetary system with the Bretton Woods Agreement after World War II; has become a dominant force in production, security and financial structures. Naturally, this new structure has been and continues to be shaped in the interests of the United States of America. While the United States liberalizes the world economy in areas of its own interest, it has turned to protectionism in areas where its benefits are less pronounced. These are the privileges of the hegemon. It is aimed to produce alternatives to dollars by examining the formation of dollar hegemony with the Bretton Woods Agreement and its position in the current financial system. In addition, the answer is sought to the question "How can a new generation financial system be created to eliminate the financial turmoil caused by uncertainties in the financial system?". In line with the creation of a new financial system; In this study, we will try to answer the basic questions that will shed light on the dynamics of the global financial system. First of all, how dollar hegemony is formed and what sanctions it has will be examined. Secondly, how the power is distributed and used in the international financial system is questioned. Thirdly, it will be tried to explain how the relationship between different national currencies are formed and which by factors are determined this relationship. Finally, it will be focused on how to establish a more flexible and stable system with alternative currencies for dollars.

Keywords: USA, US Hegemony, international reserve currency, dollar, international financial system.

1. GİRİŞ

1944 yılında temeli atılan uluslararası finans sistemi günümüzde hala varlığını korumaktadır. II. Dünya savaşı sonrası yerle bir olan Avrupa ekonomileri finansal toparlanmayı sağlamak için bir arayış içerisine girmiştir. Buna ek olarak Avrupa'nın mali ve finansal kurumları savaş nedeniyle ABD'ye yerleşmeyi ve yatırım yapmayı tercih etmişlerdir. Avrupa savaş sonrası ikiye bölünürken ve ağır savaş tazminatlarının getirdiği finansal yük altında ezilirken; ABD politik, ekonomik ve mali gücünü artırarak savaştan büyük bir üretim fazlası ile çıkmıştır. Avrupa'nın bu durumu ABD'ye finansal liderlik için bir fırsat yaratmıştır. ABD bu fırsattan ustalıkla yararlanarak II. dünya savaşından sonra Almanya ve Japonya'ya karşı kazanılan savaşın bütün avantajlarından faydalanmıştır. Bütün bu nedenlere, küresel finans sisteminin yeni oyun kurucusu o dönemde İngiltere değil ABD olmuştur (Serin & Öztürk, 2019).

Finansal sistemin yarattığı küresel imparatorluk, doların uluslararası piyasada rezerv para birimi olarak kabul edilmesi ve doların Amerika Birleşik Devletleri tarafından basılıyor olmasına dayanmaktadır. Bu durum ABD'yi dünya ticaret merkezi haline getirmekle beraber ABD'nin hegomik gücünün de yaratıcısı olmuştur. ABD'nin dolardan kaynaklanan hegomik gücü ABD'ye para basarak dış borçlarını ödeyebilmek gibi birçok kolaylık ve avantaj sağlamaktadır. Çünkü ABD'nin dolar elde etmesi için altına ihtiyacı bulunmamaktadır. Ancak ABD'nin aksine diğer tüm ülkeler dış borçlarını ödeyebilmek için ticarete konu olacak üretim yapmak zorundadırlar. Bu haksız kazancın temel oluşturduğu imparatorluğun ne kadar süreceği merak konusu oluşturmaktadır. Dolar basma yetkisi ABD'ye diğer ülkelere altından kalkamayacakları düzeyde borçlar vermek ve yüksek düzeylerde borç alma imkânı sağlamaktadır. ABD'nin en çok borcu olduğu ülkeler ise en güçlü rakipleri olan Çin ve Japonya'dır (Perkins, 2014).

Dolar merkezli küresel ticarete diğer ülkeler Amerika'nın para birimine, bankalarına ve ödeme altyapısına başvurmadan kendi aralarında bile ticaret yapmanın zor olduğunu görmüştür. Tüm ticari faturaların en az yarısı dolar cinsinden düzenlenmektedir. Sınır ötesi işlemlerin çoğunluğu sonuçta New York aracılığıyla yapılmaktadır (Jaso, 2020). Bu durumla beraber; ABD'nin haksız kazanç elde etmesi, doları bir silah olarak kullanması, uluslararası ticarete yeni güçlerin ortaya çıkması, ABD'nin aşırı borçlanması, yaşanan finansal krizler, teknolojik gelişmeler gibi birçok güncel sorunun da kanıt teşkil ettiği gibi ABD hegemonyasının sürdürülemeyeceği ortadadır. Bir başka ifadeyle dolar rezerv para birimi olarak kabul gördüğü müddetçe aşırı borçlanmalar ve diğer ülkeler için sorun teşkil eden birçok sorun ABD için bir tehlike yaratmayacaktır. Ancak finansal sistem içerisinde yeni bir para birimi doların yerine geçecek olursa ya da Çin ve Japonya gibi büyük borç yükümlülüğünün bulunduğu ülkeler alacaklarını dolar yerine başka bir para birimi ile tahsil etmek isterse ABD ve dolayısıyla uluslararası finans sistemi için durum değişecektir (Perkins, 2005).

Bu doğrultuda 1944 yılında temelleri atılan modern uluslararası finans sisteminin günümüzde çok ciddi sorunlara neden olduğu birçok ekonomist ve yazar tarafından dile getirilmektedir. Uluslararası finans sistemine bakıldığında bu sorunlar açıkça görülmektedir. Bu sorunların başlıcalarını şöyle sıralamak mümkündür; yapılan ticaret savaşları, ülkelerde çıkan kargaşalar (bu ülkelerin genellikle zengin doğal kaynaklara sahip olan ülkelere karşı ticari normlar ve yaptırımlar uygulaması ve en önemlisi refah düzeyinin artması, gelişen teknoloji ve alt yapıya rağmen milyonlarca insanın sefalet içinde yaşıyor olması, ABD'nin haksız kazanç elde etmesi günümüz finansal sistemin birer sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Tüm bu sorunlar göz önüne alındığında içinde bulunduğumuz finansal sistem içerisinde ABD hegemonyası daha ne kadar sürebilir?

Bu çalışmanın amacı ABD dolarının uluslararası rezerv para birimine dayalı uluslararası para sisteminin sürdürülüp sürdürülemeyeceğini tartışmak ve gelecekte Amerikan dolarının yerini alabilecek alternatiflerin neler olabileceği sorusuna cevap aramaktır.

2. REZERV PARANIN TANIMI VE DOLARIN REZERV PARA OLMA SERÜVENİ

ABD'nin hegemon güç olarak dünya finans sisteminde yerini alması doların rezerv para olmasından kaynaklanmaktadır. Bu durumun daha iyi anlaşılabilmesi için rezerv para nedir, uluslararası rezerv para birimi nedir, hangi özelliklere sahip olmalı ve avantajları nelerdir sorularının cevaplanması önemlidir.

Rezerv para; uluslararası para piyasaları ve merkez bankalarının bünyelerinde tuttukları döviz ve altın türünden varlıkları ifade etmektedir. Döviz rezervleri, bir ülkenin merkez bankası veya diğer para otoriteleri tarafından tutulan döviz fonlarının yanı sıra döviz cinsinden tutulan bonoları, hazine bonolarını, çeşitli yabancı varlıkları ve diğer devlet teminatlarını içeren kıymetli varlıklardan oluşmaktadır. Merkez bankalarının bünyelerinde rezerv para bulundurmalarının temel amacı dış edimlerini yerine getirebilmek ve ülkenin döviz ihtiyaçlarını karşılamaktır (Tatlıyer, 2019).

Uluslararası rezerv para; ülkelerin para mercileri tarafından kontrol edilen, kullanıma hazır, birbirlerine dönüştürülebilir ve uluslararası alışverişte ödeme aracı olarak kabul edilen varlıklardır. Uluslararası rezerv olarak kabul edilen varlıklar şu şekilde ifade edilmektedir (TCMB, 2019):

- Konvertibl olan döviz türleri (euro, ABD doları, Çin yuanı vb.),

- Uluslararası standartta altın
- Özel Çekme Hakları (SDR vb.),
- IMF Rezerv Pozisyonu.

Rezerv para ve uluslararası rezerv paranın tanımından yola çıkarak öncelikle bir para biriminin “uluslararası” statüsünü elde edebilmesi için bir takım özelliklere sahip olması gerekmektedir. Bu konuyla alakalı olarak literatürde (Cohen, 1971), paranın üç temel işlevi vurgulanmıştır.

1. Takas aracı olarak kabul edilmeli,
2. Değer deposu olarak devletler veya yabancı özel kurum ya da kuruluşlar tarafından döviz olarak bünyelerinde tutulabilir,
3. Son olarak, bir hesap birimi niteliğinde, piyasada yer alan aktörler tarafından uluslararası finansal araç olarak ticarete yön vermek için bir para birimi ve bunun yanında hükümetler tarafından bu amaç doğrultusunda veya ulusal para birimini sabitlemek için bir çapa olarak kullanılabilir.

Uluslararası (rezerv) para birimine sahip ülkenin söz konusu konumunu sürdürebilmesi ve koruyabilmesi noktasında şu beş faktör kritik öneme sahiptir (Tatlıyer, 2019):

1. Ülkenin yüksek cari açığa sahip olmaması,
2. Ülkenin yüksek bütçe açığı bulunmaması,
3. Ülkenin yüksek enflasyona sahip olmaması,
4. Ülke finansal istikrarı sağlayabilmeli,
5. Ülke Siyasi gerekçeleri bahane ederek diğer ülkelere ekonomik veya finansal yaptırımlar/saldırımlar uygulamamalıdır.

Bir ülkenin ulusal parasının dünya rezerv para birimi olarak kullanılmasının o ülke için en az beş avantajı olduğunu şu şekilde sıralamak mümkündür (Financial vd., 1999):

1. Ülkede yaşayan vatandaşlar için kolaylık sağlamaktadır.
2. Rezerv paraya sahip olan ülkenin ihracatçılarının, ithalatçılarının, borç alanlarının ve borç verenlerin, yabancı para birimlerinden değil de kendi ulusal para birimlerinden işlem yapabilmeleri kesinlikle daha kolay ve avantajlıdır.
3. Ülkenin ulusal bankaları ve diğer finansal kurumlar/kuruluşları için sürekli artan iş imkânı sağlamaktadır. Bankalar ve müşteriler için daha kolay işlem yapabilme imkânı sunmaktadır. ABD bankalarının dolar işlemlerinde karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olmalarının nedeni budur.
4. Uluslararası bir para birimine sahip olmak, sahip olan ülke için diğer ülkelere karşı güç ve prestij kazandırabilir,
5. Nihai bir avantaj, uluslararası sermaye piyasalarında işlem yapan kişi ya da kuruluşun kendi para biriminden kolaylıkla borç alabilmesidir. Buna ek olarak ABD'nin dolar cinsinden borçları ihraç ederek dış borçlanma yoluyla cari işlemler açığını finanse etme fırsatı sunmaktadır.

Peki dolar nasıl rezerv para birimi oldu? Bu sorunun cevabı bugünkü uluslararası finansal sisteminde temellerini oluşturmaktadır. 1944 yılında “Uluslararası Para Anlaşması” ile Bretton Woods Sistemi kabul edilmiştir. Yaklaşık 76 sene önce, Bretton Woods Anlaşmasıyla yalnızca doların altına çevrilebilir olması ve diğer ülke paralarının değerlerinin ABD dolarına endeksli olarak belirlenmesi yönünde karar verilmesiyle; ABD dolarının, hegemonik bir güç olarak temelleri sağlam bir şekilde oluşturulmuştur. ABD doları diğer ülke para birimlerinin değer belirleyicisi durumunda konumlandırıldığı için dünya rezerv parası olarak ülkelerin Merkez Bankaları bünyesinde tutulmaktadır. Tüm bu açılardan dolar, savaş sonrası dönemde dünyanın en önemli uluslararası para birimi olmuştur ve bugün önde gelen bir konumda bulunmaktadır. Bu durum ABD doları sayesinde ABD’yi finansal bir iktidar yapmıştır.

Böylece Finansal sistem içerisinde yer alan tüm aktörler ABD’ye bağımlı hale gelmiştir. Böylelikle 20. yy’ın başından itibaren ABD dünya ekonomisinde baskın bir ekonomik ve politik bir oyuncu olarak konumlanmıştır. Özellikle II. Dünya Savaşı sonrası ABD, Bretton Woods anlaşması ile uluslararası para sisteminin kurallarını belirleyerek; üretim, güvenlik ve finansal yapılarda hâkim bir güç haline gelmiştir. Doğal olarak bu yeni yapılanma ABD’nin çıkarları doğrultusunda şekillenmiştir ve şekillenmeye devam etmektedir. ABD çıkarlarının olduğu alanlarda dünya ekonomisini liberalleştirirken faydalarının daha az belirgin olduğu alanlarda korumacılığa yönelmiştir. Bunlar hegemonun ayrıcalıkları olarak karşımıza çıkmaktadır (Lim, 2014).

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra, doların küresel rolü sadece yurtdışındaki özel ABD ticaretinin ve yatırımlarının hızlı büyümesinin yanı sıra ABD’nin yurtdışı yardımlarının, teknik yardımlarının ve askeri harcamaların çarpıcı büyümesiyle de artmıştır. Birçok ülkede, ABD’nin bu faaliyetleri dolar için daha geniş işlem ağları oluşturmaya yarayan önemli bir ekonomik ayak izi bırakmıştır. Doların gücünden kaynaklanan ABD Hegemonyasını, Peter Katzenstein (2005) “Amerikan imparatorluğu” olarak ifade etmiştir (Katzenstein, 2005).

3. BRETTON WOODS SİSTEMİ SORUNLARI VE SONU (1944-1973)

Modern uluslararası finans sistemi, II. Dünya Savaşı’nın sonlarına doğru, 1944 yılında 44 ülkenin devlet büyüklerinin katılımıyla ABD’nin New Hampshire eyaletinde bulunan Bretton Woods Kasabası’nda “Uluslararası Para Anlaşması” imzalanarak oluşturulmuştur. Toplantının bilinen amacı II. Dünya Savaşı’nın neden olduğu Avrupa’daki yıkımın giderilmesi olarak ifade edilmektedir. Yapılan anlaşma sonunda 1 ons altın 35 dolar paritesi oluşturularak ABD doları altına endekslenmiştir. Bunun sonucunda ABD doları dünya rezerv para birimi olmuştur. Ayrıca anlaşmanın “bilinen amaca” yönelik sonucu olan ve günümüzde ABD dolarının rezerv para birimi olmasının koruyucusu olarak faaliyet gösteren iki kuruluşun dünya finans sahnesinde ortaya çıkması kararlaştırılmıştır. Bu doğrultuda toplantı sonunda Dünya Bankası (WB) ve Uluslararası Para Fonu (IMF) yeterli çoğunluk sağlanmasıyla 1946 yılında kurulmuştur. (Bir Ekonomik Tetikçinin İtirafı 1). Bretton Woods sistemi, savaşlar arası dönemde çok feci bir şekilde işleyen altın standart tarafından ulusal ekonomilere uygulanan dış kısıtlamanın önüne geçmek için tasarlanmıştır. İhtiyaç duyulan şey, ulusal olarak karar verilen politikaları destekleme ve rekabetçi devalüasyonları önlemek için yeterli istikrar sağlama esnekliği idi (Igwe, 2018).

Sistemin bu özelliklerine ilaveten; anlaşmaya taraf olan ülkelerin serbest döviz kurlarının sağlıklı dalgalanmaması durumunda diğer üye ülkeler tarafından yeterli miktarda resmi parasal rezervin temin edilmesi sistemin bir diğer özelliğidir. Bu özellik yetersiz rezerv hacminin tehlikelerinin

sonucu olan 1920'lerin altın kıtlığı ve 1930'larda sabit oranların çöküşü gibi sorunların yaşandığı savaş sonrası deneyimlerin bir ürünüdür. Yaşanan sorunlar doğrultusunda, Bretton Woods Sistemi ülkelere ilave bir rezerv kaynağı sağlama yükümlülüğü taşımaktadır.

Ancak kurulan sistemin işlemesi ABD'nin dolarları altına çevirme konusunda güvenilir olmasına bağlıydı. 1960'larda Robert Triffin altın değişim sisteminin doğası gereği kusurlu olduğunu savunmuştur. Avrupa ekonomileri iyileştikçe dolara olan bağımlılıkları azalmış ve bu dolar açığının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Buna rağmen ABD, rezervinin üzerinde dolar basımına gitmiştir. ABD'nin piyasaya aşırı dolar pompalamasının neden olduğu sorunların çözümü, doların ABD dışında bulunan miktarında azaltılması ile mümkündür. Fakat bu çözüm iki sebepten dolayı yapılamamaktadır. Birincisi, dolar arzının azaltılması faiz oranlarında önemli bir düşüşe sebep olacaktır. Bu durum ABD'nin cari açıklarının artmasına neden olacaktır. İkincisi ise, ABD'nin dünya para rezervini azaltması dünya çapında bir durgunlukla sonuçlanabilecek bir likidite sıkıntısına neden olacaktır. Aynı zamanda ABD'nin doları uluslararası piyasadan çekmesi likidite sıkıntısından dolayı uluslararası ticareti sekteye uğratacaktır. ABD, öncelikle bu iki nedenden dolayı harcamaya ve dünyanın her yerine dolar pompalamaya kesintisiz devam etmiştir. Harcamaları durdurmayı ve istikrarsızlık riskini artırmayı göze alamamıştır. Bu durum Triffin çelişkisi olarak adlandırılmaktadır. Triffin'in önerisi dikkate alınarak 1961'de ABD ve yedi Avrupa ülkesi 1 ons altının 35 dolarlık bir değere eşit olduğu Londra Altın Havuzu oluşturulmuştur. Bu havuzun amacı uluslararası piyasaların istikrarını sağlamak ve Londra'daki altın alım ve satışlarını kontrol etmektir. Fakat Londra Altın Havuzu yaklaşık 7 yıl istikrarı sağlamış ve 1968'de çökmüştür (Bordo, Monnet ve Naef, 2017). Bu olay altın dolar paritesinin güvenilirliğini zedelemiştir. Bunun ardından 1969'da SDR veya özel çekme hakkı adı verilen yeni bir para birimi çıkarılmıştır.

Bununla birlikte, bu çabalar sistemin yıkılmasını önleyememiştir. Bu sistem 1971'de Başkan Nixon'ın ulusal televizyonda altın ile dolar arasındaki bağlantının kaldırıldığını ilan etmesiyle aniden yıkılmıştır. Peki, ABD hala rezerv para birimi olarak ekonomik konumunu nasıl korumaktadır.

4. BRETTON WOODS SONRASI ULUSLARARASI PARA SİSTEMİ

İlk olarak 1973-74'te gerçekleşen petrol fiyatlarındaki sert artış batı ülkelerini olumsuz etkilemiştir. OPEC ülkeleri Yom Kippur Savaşı sırasında ABD'nin İsrail'i desteklemesi nedeniyle, petrolün ABD doları yerine altın cinsinden fiyatlandırılacağını söyleyerek ABD'ye tepki göstermiştir. Petrol İhracatı Ülkeleri Teşkilatı (OPEC) tarafından ABD'ye uygulanan bu ambargo finansal sistem içerisinde tekrar korumacı politikalara yönelmeye neden olmuştur. Bunun üzerine ABD dış işleri bakanı Kissenger, Suudi Arabistan ile anlaşma yaparak petrolün sadece ABD doları ile alınıp satılmasını ve bunun karşılığında da Suudi Arabistan'ın OPEC lideri olarak kalacağına güvencesini vermiştir. Böylece milyarlarca dolar OPEC ülkelere akmıştır. Avrupa bankalarına yatırılan petrodolarlar gelişmekte olan ülkelere verilen krediler şeklinde geri dönüştürülmüştür. ABD dolarının sistemin aksine varlığının korumasının en güçlü destekleyicisi 1974 yılında OPEC ülkesi olan Suudi Arabistan ile yapmış olduğu anlaşmadır. Böylelikle Petro-dolar endeksi ile Suudi Arabistan ABD hegemonyasının güçlenmesine yardımcı olmuştur. Dolar rezerv para olarak petrol ticareti ile yeniden gücü elinde tutmuştur. Dolayısıyla paranın değerini belirleyen ölçüm birimi olarak altın yerini petrole bırakmıştır (Perkins, 2014).

1980 ve 1990'lı yıllarda özellikle Japonya ve Almanya ABD'ye ciddi ekonomik rakip olarak ortaya çıkmıştır. Buna ek olarak Avrupa Birliği'nin oluşumu ABD hegemonyasında düşüşlere ve sarsıntılara

neden olmuştur. Aynı şekilde OPEC oluşumu da gelişmekte olan ülkelerin ekonomik alanda; pazar koalisyonları ve kolektif eylemler vasıtasıyla güç birliği yaparak ABD Hegemonyasına karşı koyabildiklerini göstermiştir. Bu bağlamda OPEC oluşumu ABD Hegemonyasına bir darbe vurmuş, hegemonik güç daha da zayıflamıştır. Hegomonik güçte yaşanan bu düşüş ve sarsıntılar uluslararası finansal sistem içerisinde yeni iş birliği şekillerinin gerekli olduğunu göstermiştir (Lim, 2014).

ABD, 1980-1982 yılları arasında 1929'da yaşanan büyük buhrandan bu yana en büyük ekonomik durgunluğunu yaşamıştır. Bu durgunluğun temel nedenleri; cari işlemler açığı, dış ticarete meydana gelen dengesizlikler ve kapitalist dünya için 'baş savunucu' rolünü oynamasının beraberinde getirdiği mali yükümlülükler şeklinde sıralamak mümkündür. ABD ekonomisinin kötü seyrini değiştirebilmek için asgari bütçeyi artırarak vatandaşlarını yerli üretime teşvik etmiştir. Buna ek olarak ABD borçlarını diğer ülkelere cazip hale getirebilmek için yüksek faiz uygulamıştır. ABD bu önlemlerle yerel enflasyonu düşürmeyi ve talebi azaltmayı amaçlamıştır. Ancak bu durum doların beklenmedik şekilde değer kazanmasına neden olmuştur. 1980 ve 1985 yılları arasında dolar %50 değerlenmiştir. Fakat değerlenmiş bir dolar ABD mallarında değerlenmesine neden olmuştur. Dolayısıyla beklenenin aksine ABD ihracatta rekabetini kaybederek kötüleşen bir ticari denge yaratmıştır. Yukarıda anlatılan nedenlerden ötürü 1980'lerin ortasında ABD ekonomik hegemonyasına veda etmiştir. (Lim, 2014).

ABD hegemonyasını kurtarabilmek için G5 (ABD, İngiltere, Fransa, Batı Almanya, Japonya) ülkeleriyle müzakere yapma kararı almıştır. 1985 yılının Eylül'ünde, beş ülkenin merkez ve maliye bakanları New York 'ta bulunan Plaza Otelde toplanmışlardır. Ortak karar ile doların; yen, deutsche, mark ve frangı karşısında kademeli bir şekilde devalüasyona neden olan Plaza Anlaşması yapılmıştır. Dolar, nispeten düzenli olarak neredeyse %40 oranında değer kaybı yaşamıştır. Bu ABD'nin cari açığını kapatmadı ancak ihracatında artışa sağladı. 1986 yılında ABD'nin ihracatı %8,2, 1987-1989 yıllarında %13,8 oranında artış yaşanmıştır (Lim, 2014).

1987 yılında yeniden G7 (G5 + Kanada ve İtalya) ülkeleri olarak Fransa'daki Louvre'de toplandılar. Amaç doların değer kaybını önlemektir. Bu amaca ek olarak yedi sanayi gücü, döviz kurlarının ötesinde bir dizi mali ve makroekonomik politika alanında koordinasyonu sağlamaya yönelik kararlar alındı. Ancak beklendiği gibi Louvre Anlaşması başarısız oldu. Anlaşmada ilk sekiz ay istikrar yaşandı ancak anlaşma ülkelerin ekonomik çıkarları doğrultusunda büyük oranda başarısız olmuştur (Lim, 2014).

ABD Hegemonyasında yaşanan sorunların bir diğer göstergesi olarak birçok finansal kriz meydana gelmiştir. Bu krizlerin en önemlilerini şöyle sıralamak mümkündür: ilk sorun 1970'lerde ortaya çıkmıştır, ancak asıl zorluklar 1980'lerin başında, 1982 Meksika borç krizi ile başlamıştır. Bunu kısa bir süre sonra Latin Amerika'da bir dizi borç krizi izleyerek tüm bölge için "On kayıp yıl" meydana getirmiştir. 1990'lara girerken, kötü haberler gelmeye devam etmiş, Japonya 1990'da patlayan bir fiyat balonundan muzdaripken, Meksika bir kriz daha yaşamıştır. Bunları 1997-98 Asya mali krizi (başta Tayland, Endonezya, Malezya ve Güney Kore'yi etkileyen), 1998'in Rus mali krizi ve sonunda Brezilya, Türkiye ve Arjantin'de bir dizi kriz etkilemiştir. Bu krizleri takiben 2000'li yıllarda birçok finansal kriz yaşanmıştır. 2008 yılına gelindiğinde ise dünya küresel bir finansal krizden etkilenmiş, ancak bu kez ilk mağdurları ABD ve Batı Avrupa da dahil olmak üzere gelişmiş ülkeler olmuştur. Yaşanan krizler açıkça göstermektedir ki, aslında küresel finans sistemi 1980'lerin başından beri

sürekli bir kriz durumundadır. Bu da ABD hegemonyasının finansal sistem içerisindeki istikrarı sağlamadığının bir kanıtıdır (Çeviş, 2012).

5. ULUSLARARASI PARA SİSTEMİNİN GELECEĞİNE YÖNELİK TARTIŞMALAR

ABD’de ekonomisinde ve uluslararası finansal sistemde yaşanan sorunların yanı sıra hem internetin icadı ve yoğun kullanımı hem de iletişim ve haberleşme alanındaki yenilikler, bunlara ek olarak neoliberal serbestleşme aracılığıyla küreselleşme beraberinde başta para piyasalarında olmak üzere ekonomik alanda beklenmedik gelişmelere ve değişikliklere neden olmuştur. Bu durumların yaşanması küresel ekonominin politika yapıcılarını ve politika yapıcılarının verdiği kararları uygulayanları yeni ekonomik düzeni sağlayabilecek finansal arayışlar içerisine sokmuştur. Bu doğrultuda uluslararası finansal sistemin geleceği hakkında birçok tartışma ve fikir ortaya atılmıştır (Kurtoğlu, 2017).

Uluslararası Para Fonu (IMF) İcra Direktörü Kristalina Georgieva; ABD’de 20. Yy başlarında yaşanan Büyük Buhrana benzer bir finansal kriz yaşanacağını öngörmektedir. Bunun ise finansal sistem içerisindeki eşitsizlik ve istikrarsızlığın artmasından kaynaklanacağını savunmaktadır (“<https://www.sondakika.com/haber/haber-imf-den-yeni-bir-kriz-uyarisi-12830803/>”).

En fenomen spekülörlerden olan George Soros Uluslararası Finansal Piyasalar hakkında fikrini 2010 yılında şöyle ifade etmiştir (Soros, 2009); “1930’lu senelerden bu yana en korkunç finansal krizin içindeyiz. Ancak önceki krizler mevcut rezer para konumundaki ABD dolarının yarattığı kredi genişlemesi devrinin son ereceğini gösteriyor. Önceki krizler, büyük oranda dalgalanmanın birleşeniydiler. Şu anki kriz is 25 seneyi geçen bir önü alınamayan yükselişin zirvesinde yaşanmıştır. Neler olup bittiğini idrak edebilmek için güncel bir paradigmanın oluşması gereklidir. Finansal piyasaların denge eğilimine göre şekillenen şu an var olan eski paradigma, sadece yanlış değil aynı zamanda yanıltıcıdır.”

Küresel finansal sisteminin artan sorunları üzerine çalışan Susan Strange ise, Casino Kapitalizmi adlı eserinde büyük devlet aktörlerinin kararları ve kararsızlıklarının küresel finans sistemi içerisinde nasıl artan bir şekilde spekülatif faaliyetlere neden olduğunu açıklamıştır. Strange, küresel finansın bir şans veya kumar oyununa çok benzer hale geldiğini iddia etmiştir. Dahası, Strange tüm küresel finansal sistemin devasa bir kumarhane haline geldiğini savunmuş, ancak normal kumar oynamanın aksine, tüm dünyanın oynadığı ve oynanan bahsin kaybedilmesi durumunda tüm dünya ülkelerinin ekonomik yaptırımlarla karşı karşıya kalacağını savunmaktadır (Strange, 1997). Bu da finansal sistemin yaratacağı kaosun büyüklüğünü göstermektedir.

Ekonomi Profesörü Micheal Hudson ise bir röportajında uluslararası finansal sistemin değişmesi gerektiğine dair düşüncelerini şöyle dile getirmiştir; “İçinde bulunduğumuz ekonomik emperyalizm dünden bugüne benzeri bulunmayan bir sistem olarak karşımıza çıkmaktadır. Sistem içinde barındırdığı istikrarsızlık sebebiyle daha fazla sürdürülemez. Ülkeler kendi çıkarlarının gerektirdiği şekilde döviz spekülasyonunu, özelleştirmeyi ve firmaların kredili satışlarını kabul etmeyeceklerdir. Bu durum ABD başta olmak üzere ekonomik gücü elinde bulunduran ülkeler ve Dünya Ticaret Örgütü (WTO) ile IMF gibi kuruluşların dayatmış olduğu uluslararası finansal sistemin çöküşüne neden olacaktır (Hudson, 2011).

Mahfi Eğilmez’in finansal sistem ile ilgili yorumu ise; “2020 yılı küresel sistemde ekonomik sıkıntıların devam ettiği bir yıl olacak. Bu sıkıntıların büyüüp büyümeyeceği ve yeniden bir krize

dönüşüp dönüşmeyeceği ABD'nin dünyaya karşı tavrına yakından bağlı olacak gibi görünüyor. Özellikle ticaret savaşları gelecek yıla damgasını vuracak: Ya bu savaş devam edip bütün sisteme yayılacak ve bütün sistem zarar görecektir ya da ABD ve Çin bir orta yolda anlaşır ve bu işi sonlandıracaklar.” şeklindedir (<http://www.mahfiiegilmez.com/2019/10/dunya-ekonomisi-ve-turkiye-ekonomisi.html>).

Ekonomistler uluslararası faktörlerin temel ekonomik belirleyicileri olmak için güven, likidite ve işlem ağları olmak üzere üç faktör belirlemişlerdir. Bazı ekonomistler, doların uluslararası rolünün çarpıcı bir şekilde düşmek üzere olacağını tahmin ederken, diğerleri önümüzdeki yıllarda durumunda çok az değişiklik olacağını öngörmektedir. Bu anlaşmazlıklar çoğu zaman, paraya atfedilen rollerin öneminin göreceli olmasından kaynaklanmaktadır. Doların bir değer deposu olarak rolüne odaklanan tahminler, genellikle para biriminin bir takas aracı veya hesap birimi olarak rolüne odaklanılardan daha büyük bir değişim beklemektedir (Kenen, 2002). Ancak bu faktörlerin her biri siyasetten ciddi bir şekilde etkilenmektedir. Burada siyaset, uluslararası para kullanımının dolaylı belirleyicisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Birçok akademisyen ve ekonomist doların uluslararası finans sistemi içerisinde elinde bulundurduğu ekonomik gücü kaybedeceğini belirtmektedir. Böylelikle ABD hegemonyasının da daha fazla sürdürülemez olacaktır. Finansal sistem dolarla yakaladığı istikrarı kaybetmiştir. Bu nedenle finansal istikrarı sağlayacak yeni bir sisteme ihtiyaç vardır. ABD Devlet Başkanı Donald Trump'ın Ekonomik Danışmanı olan Judy Shelton bu savları destekler nitelikte “*Hükümetler döviz piyasalarını etkilemek için döviz kurlarını manipüle ettiklerinde, küresel pazarda adil rekabet etmek isteyen ülkelerin dürüst çabalarını baltalıyorlar. Arz ve talep, döviz kurları üzerinden iletilen yapay fiyatlar ile bozulmaktadır. Meşru olarak kazanılan kârlar para birimi zararı haline geldikçe işletmeler başarısız oluyor*” diyerek finansal sistemin tekrar altın standardına dönmesi gerektiğini savunmaktadır (Thomas, 2020).

ABD dolarının küresel rezervlerdeki baskın pozisyonu, dağıılmamış rezervlerin artan payı ve uzun vadede dolar istikrarı ile ilgili şüpheler nedeniyle zorlanmaktadır. Ancak yine de mali kriz sonrasında, doların dünyadaki döviz ticaretindeki payı 2010'da %85'ten 2013'te %87'ye yükselmiştir. Doların dünyadaki tartışmasız rezerv para birimi olarak rolü, Amerika Birleşik Devletleri'nin diğer ülkeler arasında gerçekleştirilen eylemlere karşı tek taraflı yaptırımlar uygulamasına izin vermektedir. Fransa ya da işlemlere katılan diğer ülkelerin ABD yaptırımlarını ihlal etmesi nedeniyle BNP Paribas'a karşı para cezası uygulayabilmesi tek taraflı yaptırımlarının bir örneğidir (“https://en.wikipedia.org/wiki/Reserve_currency”, 2019). ABD'nin rezervlerdeki pozisyonunu kullanarak diğer ülkelere uyguladığı yaptırımlar ve finansal istikrarsızlıkların bir neticesi olarak ülkelerin alternatif çözüm arayışları içerisinde olmaları doğal bir sonuç olacaktır.

Bu çözüm arayışları çerçevesinde Rusya ticaret akışlarını, dış borçlarını ve banka varlıklarını önemli ölçüde dolarsızlaştırma çerçevesinde çeşitli adımlar atmaktadır. Enerji sözleşmelerinin para birimlerini ruble olarak değiştirmeye başlaması bu adımların güzel bir örneğidir. Rusya'nın yanı sıra, Çin, Hindistan ve diğerleri, ulusal para birimlerinde ticareti çözmek için ikili veya daha geniş anlaşmaları gündeme getirmekte ve imzalamaktadır. Bunun yanı sıra Amerika'nın hâkim olduğu hızlı ödemeler ağına yine hızlı alternatifleri de araştırmaktadırlar. Bu kapsamda Avrupa, Amerika'nın mali polislerini devre dışı bırakarak firmalarının İran'la ticaret yapmasına izin verebilecek bir takas merkezi olan Instex'i inşa etmiştir (“<https://www.economist.com/briefing/2020/01/18/americas->

aggressive-use-of-sanctions-endangers-the-dollars-reign”, 2020). Ülkelerin gerek ödemeler gerek anlaşmalar gerekse alternatif transfer yollarını kullanma eğilimleri, doları ve dolayısıyla ABD’yi finansal sistemin merkezinden uzaklaştırma çabası olarak yorumlanabilmektedir.

Bu çabalar doğrultusunda dolara alternatif olarak yeni uluslararası finansal sistemin para biriminin euro veya yuan olacağı tahmin edilmektedir.

5.1. EURO

İktisatçıların birçoğu, finansal sistem içerisinde euroyu doların en büyük rakibi ve zorlayıcısı olarak görmektedir. Çünkü euro, ABD piyasalarına rakip olabilecek derinlik, büyüklük ve işlem hacmine sahip daha entegre bir Avrupa finans alanı ile desteklenmektedir. 1992 yılında imzalanan Maastricht Antlaşması döneminde yaşayan ekonomistler Avrupa Komisyonu ile, Avrupa para piyasalarının çok hızlı bir şekilde “dünyanın en büyüğü” olacağını, euronun uluslararası yatırımcılar için cazip hale geleceğine inandıklarını belirtmişlerdir. Bu tahmin henüz gerçekleşmemiştir. Bunun nedeni ise, en derin ve en yenilikçi Avrupa finansal piyasalarına sahip olan Birleşik Krallık’ın euro bölgesinin dışında kalmayı tercih etmiş olmasıdır (Helleiner, 2008). Ancak günümüzde euronun uluslararası ticarete birçok ülke tarafından ödeme aracı olarak kabul görmesi bu tahminin gerçekleşebileceğine işaret etmektedir.

Euro, mevcut sistem içerisinde uluslararası döviz rezervlerinin yaklaşık % 21’ini temsil ederek ülkelerin merkez bankalarında en çok tutulan ikinci rezerv para birimidir. II. Dünya Savaşı ve Alman ekonomisinin yeniden inşasından sonra, Alman Deutsche Markı ABD dolarından sonra en önemli ikinci rezerv para birimi konumuna gelmiştir. Euro, 1 Ocak 1999’da Mark, Fransız frangı ve diğer on Avrupa para biriminin yerini aldığı anda, Mark’tan büyük bir rezerv para biriminin mirasını devralmıştır. O zamandan beri, bankalar rezervlerini çeşitlendirmek istedikçe euronun resmi rezervlere katkısı sürekli olarak artmıştır. Ayrıca euro bölgesindeki ticaret de hızla büyümeye devam etmektedir. Eski ABD Merkez Bankası Başkanı Alan Greenspan de euronun bu gelişimini destekler nitelikte bir açıklama yapmıştır. Alan Greenspan; Eylül 2007’de, euronun ABD doları yerine dünyanın birincil rezerv para birimi olabileceğini ifade etmiştir (“https://en.wikipedia.org/wiki/Reserve_currency”, 2019).

John Perkins’a göre; 1 Ocak 2002’de Uluslararası finans sahnesine giren euronun prestiji ve gücü her geçen ay artmaktadır. Euro, herhangi bir nedenden ötürü ABD’ye karşı gücünü kullanmak isteyen OPEC gibi birlikler için olağanüstü bir fırsat sunmaktadır. OPEC, standart para birimi olarak dolar yerine euro kullanmaya karar verirse, bu karar, ABD’yi ve ABD temelli uluslararası finansal kuruluşları temelden sarsacaktır. Böyle bir teorinin gerçekleşmesi durumunda bir veya iki büyük alacaklı, ABD’nin borçlarını euro cinsinden ödemesini talep ederse, bunun ABD ve dolayısıyla uluslararası finans sistemine etkisi çok büyük olacaktır (Perkins, 2005).

Euronun uluslararası finans sistemi içerisinde mutlak bir gücünün olduğu ortadadır. Uluslararası ticarete euronun birçok ülke tarafından ödeme aracı olarak kabul edilmesi euronun doların ticari gücüne ortak olmaya başladığını göstermektedir. Euro bölgesinin yapmış olduğu ikili ticari anlaşmalar ticarete dolarsızlaşma yönünde atılan önemli adımlardır. ABD euronun artan gücünün farkında olarak çeşitli yaptırımlar uygulamaktadır. Euronun uluslararası finans sistemi içerisindeki artan kullanımı ve euroya karşı duyulan güvene rağmen ABD doları hala finansal sisteminin hegemon

gücü durumundadır. Ancak bu hegemon gücün içinde barındırdığı sorunların ve ABD'nin doları bir silah olarak kullanmasının diğer ülkeler tarafından kabul edilemez olduğu düşünülmektedir.

Son olarak, euro dolara karşı uluslararası para birimi olarak meydan okuyacaksa, Avrupalı yetkililer daha entegre, verimli ve derin Avrupa finansal piyasalarının geliştirilmesinde daha aktif rol oynamalıdır. Bu rol, daha tekdüze finansal düzenlemelerin oluşturulmasını, euro bölgesindeki borsaların konsolidasyonunun yanı sıra, euro bölgesinde mali krizlerin nasıl önleneceği ve çözüleceği konusunda daha belirli kurallar içermelidir (Schinasi, 2005).

5.2. YUAN

Neoliberal sistemin kabulüyle beraber finansal krizlerde artışlar meydana gelmiştir. Bunun yanı sıra doların diğer para birimleri karşısında yaşamış olduğu dalgalanmalar ülkelerin ve ekonomik aktörlerin dolara olan güvenini sarsmıştır. Ülkeler dolara olan bağımlılığı azaltmak için çeşitli arayışlara girmişlerdir. Bunun sonucu olarak dolara alternatif farklı para birimleri ortaya çıkmıştır. Bu alternatiflerden en güçlüsü olarak çıkan yuan bu başlık altında ele alınacaktır.

Çin yuanı resmi olarak 1 Ekim 2016'da dünya rezerv para birimi olarak uluslararası finansal sistem içerisinde yer almıştır. IMF'nin özel çekim hakları para sepetinin %10,92'sini temsil etmektedir. Bu, Çin yuanını ABD doları ve eurodan sonra üçüncü rezerv para birimi yapmaktadır ("https://en.wikipedia.org/wiki/Reserve_currency", 2019). İçinde bulunduğumuz 21. YY'da uluslararası finans sisteminde ülkeler arası ekonomik dengede ciddi oranda değişimler meydana gelmiştir. ABD ekonomisi, 1950 yılında piyasa kuruna göre oluşan dünya ekonomisinin %40'na sahipken 2018 yılında bu oran %24'e kadar gerilemiştir. Satın alma gücü paritesi incelendiğinde ABD'nin küresel ekonomideki payı %15 olarak küçük bir yüzdeyle karşımıza çıkmaktadır. Bu ölçütler doğrultusunda ABD'ye rakip olarak Çin; ikinci ölçüte göre 2013'te ABD'yi geçerek dünyanın en büyük ekonomisi olmuş ve ABD ile olan ekonomik yarışta her geçen gün arayış açmaktadır. Bunlar göz önünde bulundurulduğunda Çin'in yakın gelecekte ilk ölçüte göre dünyanın en büyük ekonomisi konumunu alacağı tahmin edilmektedir. Çin bu ekonomik gücü elinde tutmak ve ABD dolarına olan bağımlılığını azaltmak hatta ortadan kaldırmak adına bazı yaptırımlarda bulunmuştur (Tatlıyer, 2019).

Çin, yaklaşık son on senedir resmi para birimi olan yuanın uluslararasılaşması için ve alternatif bir uluslararası rezerv para birimi olabilmesi için stratejik adımlar atmaktadır. Bu doğrultuda Çin, Şangay Petrol Sözleşmesi ile petrol borsasına el atmıştır ve petrol yuan üzerinden işlem görmektedir. Buna ek olarak ülkeler arasında kendi resmi paraları üzerinden işlem yapabilecekleri takas anlaşmaları yapılmaktadır. Buna örnek olarak Ekim 2018'de Çin ve Japonya arasında (2021'e kadar geçerli olacaktır.) 200 milyar yuan veya 3,4 trilyon yen tutarında (30 milyar dolarlık) bir takas anlaşması yapılmıştır. Bu anlaşmayla iki ülke arasındaki ticarete dolara olan bağımlılığın azaltılması, yuan ve yen ile gerçekleştirilen ticaretin artırılması hedeflenmiştir (Tatlıyer, 2019).

Dolar ve yuanın uluslararası finans sistemindeki bayrak yarışında doların liderliği yuanın ülkeler arası ticarete kabul oranının artmasıyla sekteye uğramıştır. Burada Çin'in ülkelerle yapmış olduğu stratejik anlaşmalar ön plana çıkmaktadır. Bunlardan bazıları; Çin'in en büyük petrol tedarikçisi olan Rusya, petrol alışverişinde ödeme aracı olarak yuanı kabul etmektedir. Rusya'ya ek olarak İran, Angola, Venezuela da Çin ile yapılan petrol ticaretinde yuanı kabul etmektedir. Ancak bu anlaşmaların tamamı ikili ticaret ilişkileri olarak karşımıza çıkmaktadır; Henüz yuanın çok taraflı

kabulü bulunmamaktadır. Bu ülkeler yuan cinsinden küreye taşındıkça, Suudi Arabistan başta olmak üzere diğer ülkelerdeki Çin ile olan ticarete ödeme aracı olarak yuanı kabul etme baskısı oluşturmaktadır. Bu sayede, ABD doları yerine yuan cinsinden petrol satışlarının artacağı tahmin edilmektedir. Çin ayrıca yapmış olduğu anlaşmalarla Çinli şirketlerin petrol ve doğal gazlarını kendi para birimlerini kullanarak almalarını amaçlamaktadır. Bu sayede Çin döviz kurlarındaki dalgalanmalara maruz kalmamaktadır. Çin'in günümüzde dünyanın en büyük petrol ithalatçısı ve önde gelen ticaret ve imalat ülkesi olduğu düşünüldüğünde Çin'in yapmış olduğu bu girişimler çok kutuplu bir dünyanın ortaya çıkışını dizayn etmektedir (Mathews ve Selden, 2018).

Özetle; Petrol ve petrolü takiben diğer emtia piyasalarında yuan ticareti olasılığı güçlü olarak kendini ortaya koymaktadır. Mevcut olarak Şangay'daki INE'de yuan üzerinden güçlü işlem gören petrol vadeli işlem sözleşmesi bulunmaktadır. Ayrıca yuan bazlı petrol vadeli işlem sözleşmelerinin altına çevirebilirliği vardır. Çin ile petrol tedarikçileri arasında petrolde ikili ticaret sözleşmelerinin olması yuanın uluslararasılaşmasında önemli rol oynamaktadır. Yukarıdaki bilgiler ışığında yuanın dolara karşı güçlü bir alternatif olduğu görülmektedir. Ancak yakın gelecekte tamamen ABD dolarının yerini alan yuanı görmek mümkün değildir. Öte yandan, ABD dolarının yükselen hegemonyasının ve petrol satışlarını dolar cinsinden faturalandırma pratiğinin ardında çok fazla ivme bulunmaktadır. Sonuç olarak Çin'in yapmış olduğu yuan odaklı girişimler sayesinde; dolar ağırlıklı bir dünyadan çok kutuplu bir dünya sistemine geçişin ilk adımları atılmıştır.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

ABD'nin ekonomik ve siyasi gücü, doların uluslararası piyasada rezerv para birimi olarak kabul edilmesi ve doların ABD merkez bankası tarafından basılıyor olmasına dayanmaktadır. Bu durum ABD'yi dünya ticaret merkezi haline getirmekle beraber ABD'nin hegemonik gücünün de yaratıcısı olmuştur. Ancak Bretton Woods Sistemi ile temelleri atılan ABD Hegemonyasının içerisinde birçok sorun ve istikrarsızlık barındırdığı yaşanan finansal krizlerle ortadır. Yaşanan bu krizler hegemon güç olan ABD 'nin güvenilirliğini büyük oranda sarsmıştır.

Buna ek olarak ABD karşılığı olmadan dolar basarak finansal piyasalarda kullanabilmektedir. Aynı zamanda ABD doları basarak borçlarını ödeyebilmektedir. Fakat ABD'nin aksine diğer ülkeler uluslararası finansal piyasalarda kullanabilecek dolara sahip olabilmek ve borçlarını ödeyebilmek için üretim yapmak zorundadırlar. Bunun bir sonucu olarak ABD haksız kazanç elde etmektedir. Bu durum ABD'nin haksız kazancından rahatsız olan ülkeleri ekonomilerini "dolarsızlaştırma"ya yöneltmiştir. Çin, Rusya, Japonya ve Hindistan vb. ülkeler ikili ticaret anlaşmalarıyla doları devre dışı bırakarak kendi para birimleriyle ticaret yapmaktadır. Bu yaklaşımla bu ülkeler dolara olan bağımlılıklarını "paranın değişim aracı olma fonksiyonu" boyutunda azaltmaya çalışmaktadır. Bu durum ABD'nin dolardan kaynaklanan gücünün ülkeler tarafından zayıflatıldığının açık bir örneği olarak tespit edilmiştir.

Mevcut uluslararası finans sistemi içerisinde Uluslararası rezerv para birimine sahip olan ABD'nin söz konusu konumunu sürdürebilmesi ve koruyabilmesi için gerekli olan faktörleri sağlamamaktadır.

Doların uluslararası rezerv para birimi olarak kabul edilmesi mevcut sistemde dünyayı küresel bir imparatorluk haline getirmiştir. Bu imparatorluğun yönetimi ise ABD tarafından yapılmaktadır. Ancak dolara alternatif para birimlerinin sistem içerisinde varlık göstermesi ABD'nin tahtını

sallamaktadır. ABD'nin dolardan kaynaklanan hegemonik gücünün ciddi rakipleri mevcuttur. Buna rağmen Amerikan doları halen dünyada rezerv para olarak en yüksek oranda tutulmaktadır.

Uluslararası Para Fonu'na (IMF) göre, bugün tüm yabancı banka rezervlerinin % 61'inden fazlası ABD doları cinsindedir. Rezervlerin çoğu nakit veya ABD Hazine Hazine gibi ABD tahvillerinden oluşmaktadır. Aynı zamanda, dünya borcunun yaklaşık % 40'ı dolar cinsindedir. Dünya rezerv durumu büyük oranda ABD ekonomisinin büyüklüğüne, gücüne ve ek olarak ABD finans piyasalarının hâkimiyetine dayanmaktadır. ABD'nin yüksek cari açığına ve trilyonlarca dolarlık dış borcuna rağmen uluslararası finansal sistem içerisinde ABD Hazine tahvilleri en güvenli para deposu olmaya devam etmektedir.

Uluslararası sistemde yaşanan teknolojik gelişmeler, finansal sorunlar, değişen ülke ekonomileri ve güç dengeleri dikkate alındığında dolardan kaynaklanan hegemonik gücün sürdürülemez olduğu açıktır. Bununla beraber ABD doları hala rezerv para olma özelliğine de sürdürmektedir. Bu yakın gelecekte çözülmeyi bekleyen bir paradokstur. Hem akademisyenlerin hem de politika yapımcılarının bu sürdürülemez sistemin yeniden inşası ile ilgili araştırmalarını artırmaları gerekmektedir. Bunun yanı sıra Çin ve Euro Bölgesi'nin dolarsızlaşma çalışmalarını artırmaları gerekmektedir. Buna ek olarak diğer ülkelerin de bilinçli olarak dolarsızlaşma çalışmalarına başlaması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Bordo, M., Monnet, E., & Naef, A. (2017). The Gold Pool (1961-1968) And The Fall Of The Bretton Woods System. Lessons For Central Bank Cooperation. *NBER WORKING PAPER SERIES*, 53(9), 56. <https://doi.org/10.1017/CBO9781107415324.004>
- Cohen, B. J. (1971). *The Future Of Sterling As an International Currency*. London: St. Martin's Press.
- Çeviş, İ. (2012). *Finansal Krizler ve Para Politikası* (1. baskı, ss. 417-456). Lisans Yayıncılık.
- Financial, T. H. E., That, P., States, U., Union, E. M., Woods, B., Fund, I. M., & Bank, W. (1999). *The Evolution and Reform of the*. 267–305.
- Helleiner, E. (2008). Political determinants of international currencies: What future for the US dollar? *Review of International Political Economy*, 15(3), 354–378. <https://doi.org/10.1080/09692290801928731>
- Hiatt, S. (2014). *Bir Ekonomik Tetikçinin İtirafları III: Küresel Kriz ve Büyük Resim*. İstanbul: April Yayıncılık.
- <http://www.mahfiyegilmez.com/2019/10/dunya-ekonomisi-ve-turkiye-ekonomisi.html>. Erişim Tarihi: 19.12.2019
- https://en.wikipedia.org/wiki/Reserve_currency. (2019). Erişim Tarihi: 19.01.2020
- <https://www.economist.com/briefing/2020/01/18/americas-aggressive-use-of-sanctions-endangers-the-dollars-reign>. (2020). Erişim Tarihi: 20.01.2020
- <https://www.sondakika.com/haber/haber-imf-den-yeni-bir-kriz-uyarisi-12830803/>. Tarihinde adresinden erişildi <https://www.sondakika.com/haber/haber-imf-den-yeni-bir-kriz-uyarisi-12830803/> Erişim Tarihi: 20.01.2020
- <https://www.economist.com/leaders/2020/01/18/the-search-to-find-an-alternative-to-the-dollar>. Erişim Tarihi: 20.01.2020
- Hudson, M. (2011). Finansal Emperyalizmin Sonu Mu? Röportaj: Hüseyin Esen. *Ekopolitik Gündem*, 7.
- Igwe, I. O. C. (2018). History of the International Economy: The Bretton Woods System and its Impact on the Economic Development of Developing Countries. *Athens Journal Of law*, 4(2), 112.
- Katzenstein, P. J. (2005). A World of Regions. Asia and Europe in the American Imperium. *Ithaca, N. Y.: cornell Universty Press*.
- Kenen, P. B. (2002). The euro versus the dollar: Will there be a struggle for dominance? *Journal of Policy Modeling*, 24(4), 347–354. [https://doi.org/10.1016/S0161-8938\(02\)00112-6](https://doi.org/10.1016/S0161-8938(02)00112-6)
- Kurtoğlu, R. (2017). *Nörofinans: "F-16'larla Değil Dövizlerle Savaş" Küresel Para Savaşları ve Davranış Ekonomisi*. İstanbul: Destek Yayınları.
- Lim, T. C. (2014). *International Political Economy-An Introduction to Approaches, Regimes, and*

Issues. The Saylor Foundation.

- Mathews, J. A., & Selden, M. (2018). China : The Emergence of the Petroyan and the Challenge to US Dollar Hegemony. *The Asia-Pacific Journal /Japan Focus*, 16(22), 12.
- Perkins, J. (2005). *Bir Ekonomik Tetikçinin İtirafları* (A. K. Bendon, Ed.). Ankara: A.P.R.I.L Yayıncılık.
- Perkins, J. (2014). *Bir Ekonomik Tetikçinin İtirafları 2; Şirketokrasi ve Ondan Kurtulmanın Yolları* (K. Egemen; A. K. Bendon, Ed.). Ankara: A.P.R.I.L Yayıncılık.
- Schinasi, G. J. (2005). *Financial Architecture of the Eurozone at Five, in A. Posen (ed.) Euro at Five: Ready For a Global Role?* (A. S. Posen, Ed.). Washington, CD: İnstitute for International Economics.
- Serin, Z. V., & Öztürk, L. (2019). Uluslararası Para ve Finans Sistemi: Tarihçesi ve Yeniden Yapılanma Arayışları. İçinde B. T. Yücememiş & L. Çinko (Ed.), *Finansal Piyasalar Para ve Bankacılık* (1. baskı, ss. 281–302). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.
- Soros, G. (2009). *Finansal Piyasalar İçin Yeni Paradigma* (1. baskı). İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Strange, S. (1997). *Casino Capitalism*. Manchester University Press.
- Tatlıyer, M. (2019). *ÇOK KUTUPLU DÜNYADA DOLARIN YERİNİ NE ALACAK ?* İstanbul: SETA.
- TCMB. (2019). *100 Soruda Merkez Bankacılığı*. <https://www.tcmb.gov.tr>
- Thomas, L. (2020). Bir Altın Standardına Doğru Gidebilir miyiz? Tarihinde adresinden erişildi GoldTelegraph.com website: <https://www.zerohedge.com/political/could-we-be-heading-back-towards-gold-standard>